

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Gajan K. Boj o směr vývoe československého státu v letech 1918-1920 // Přehled československých dějin. Díl III. 1918-1945. – Praha, 1960. – S. 33 – 138.
2. Gajan K. Vztah T. G. Masaryka k českým Němcům (1918-1935). // Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve Střední Evropě. - Praha, 1999. – Sv. 2. – S. 629 – 639.
3. Masaryk T. G. Cesta demokracie I. – Praha, 2003. – 440 s.
4. Masaryk T. G. Cesta demokracie III. - Praha, 1994. – 420 s.
5. Masaryk T. G. Cesta demokracie IV. - Praha, 1997. – 509 s.
6. Masaryk T.G. Nová Evropa / Stanovisko slovasnské / Brno, 1994. – 193 s.
7. Sládek M. Němci v Čechách. Německá menšina v českých zemích a Československu: 1848-1946. Praha, 2002. – 200 s.

Кравчук О.М. ЧЕХОСЛОВАЦКАЯ ПОЛИТИКА ОТНОСИТЕЛЬНО СУДЕТСКИХ НЕМЦЕВ В ОЦЕНКЕ Т. Г. МАСАРИКА (1918-1935 Г.)

В статье рассматриваются основные аспекты оценки президентом Т.Г.Масариком национальной политики ЧСР относительно судетских немцев. Раскрыто задания политики ЧСР относительно судетских немцев, её главные направления и результаты.

Ключевые слова: ЧСР, национальная политика, судетские немцы, национальное меньшинство, национальная автономия.

Cravchouc O.M. CZECHOSLOVAKIA POLICY IN RELATION TO SOUDETSCIH GERMANs In ESTIMATIONS T. G. MASARICA (1918-1935)/

In the article the main aspects of President Masarik's evaluation of national policy of the Czech-Slovakian Republic concerning Sudeten Germans are discussed. The aims of the Czech-Slovakian Republic policy concerning Sudeten Germans, its main aspects and results are highlighted.

Keywords: Czech-Slovakian Republic, national policy, Sudeten Germans, national minority, national autonomy.

УДК 94(477/87) «1920-1938»

Т.В. Піковська

ЕВОЛЮЦІЯ ПРОГРАМИ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ НА ЗАКАРПАТТІ В 1920-1938 РР.

У статті досліджується еволюція програми однієї з найбільш популярних партій Закарпаття в період його входження до складу Першої Чехословацької республіки – Комуністичної партії Чехословаччини (КПЧ). Зокрема, значна увага приділена ставленню комуністів до національного питання, яке було одним із ключових політичних питань цього часу.

Висвітлено значення впливу з боку Москви та Комінтерну на формування програмних положень КПЧ, зокрема на її перехід на проукраїнські позиції. Визначено особливості діяльності КПЧ, її спроби пошуку союзників серед інших політичних сил.

Ключові слова: Комуністична партія Чехословаччини, комуністична ідеологія, національне питання, політична програма, зовнішня політика, внутрішня політика, еволюція політичної програми.

Закінчення Першої світової війни стало початком нового періоду в історії Закарпаття, яке з 1919 р. увійшло до складу Чехословаччини під назвою Підкарпатська Русь. Однією з характерних особливостей Чехословаччини була наявність великої кількості політичних партій. Всі вони мали характерну особливість – формування за національною ознакою. Винятком стала Комуністична партія Чехословаччини (КПЧ), яка була єдиною інтернаціональною партією в країні. Особливо сильний вплив вона мала на території Підкарпатської Русі. Як і програми інших політичних партій, програма КПЧ зазнавала змін під впливом зміни політичного становища в країні.

Радянські дослідники оцінювали діяльність КПЧ як прогресивну, а саму партію називали єдиною політичною організацією в Чехословаччині, що виступила проти соціального

й національного гноблення населення (І. Гранчак, І. Ванат, Н. Баженова, Б. Співак, О. Клеванський) [1, 2, 3, 4, 5].

Сучасні історики здійснюють спробу переосмислити роль комуністичної партії в політичному житті як усієї Чехословаччини, так і Підкарпатської Русі (О. Бобраков-Тімошкін, І. Поп, М. Токар, П. Магочій, с. Віднянський) [6, 7, 8, 9, 12].

Враховуючи вищезазначене, ми поставили таку мету: проаналізувати еволюцію програми КПЧ на Підкарпатській Русі в 1920-1938 роках.

Комуністична ідеологія з її популізмом і простотою рецептів вирішення усіх соціальних проблем мала найбільшу популярність в патріархальних, слабо структурованих і політично незрілих суспільствах [7, с. 215]. Таким і було після Першої світової війни закарпатське суспільство. Дослідники відзначають загальну соціально-економічну відсталість краю, який був периферією чехословацької політики [6, с. 83].

Також до чинників, які сприяли популяризації комуністичних ідей серед населення, належать: низький рівень політичної культури жителів краю, демократичність і багатопартійність державної системи, актуальність соціальних вимог у заново відродженому суспільстві [8, с. 189].

Традиційно значну частину прихильників комуністичної ідеології складають представники найбідніших верств селян та робітників. Переважна більшість населення краю належала саме до цих верств (див. Таблицю 1).

Таблиця 1. Професійна структура населення Підкарпатської Русі [9, с. 205]

РІД ЗАНЯТЬ	1910		1930	
	загальна кількість	частка у відсотках (%)	загальна кількість	частка у відсотках (%)
1. Сільське та лісове господарство	401 430	89,6	447 133	83,1
2. Добувна та обробна промисловість	15 396	3,4	31 462	5,8
3. Торгівля, транспорт, зв'язок	3 786	0,8	13 814	2,6
4. Цивільна і громадська служба	3 266	0,8	13 670	2,5
5. Наймити і поденники	18 077	4,0	1 812	0,3
6. Відставні службовці, багатії, невідомі	5 611	1,0	30 104	5,5
ВСЬОГО	447 566	99,6	537 995	99,8

На початковому етапі комуністи разом із соціалістами, а також нечисленними представниками соціал-демократії утворили Міжнародну Соціалістичну Партію Підкарпатської Русі (МСППР). Друкованими органами партії стали газети «Правда», «Карпатська правда» і угорськомовна «Мункаш уйшаг». [12, с. 645, 7, с. 215, 8, с. 189] Партія не визнавала автономію Підкарпатської Русі, вимагала утвердження «істинної автономії» у формі «самовизначення влади всіх трудящих» [7, с. 215; 8, с. 189; 10, с. 135].

Делегація МСП взяла активну участь в утворенні КПЧ на її з'їзді 14-16 травня 1921 р. і стала її крайовою організацією [10, с. 135]. Її очолили Й. Демко, І. Мондок, І. Локота, Є. Сайдлер [8, с. 190].

У цей період програма комуністів містила вимоги негайної пролетарської революції, повалення «буржуазного» уряду Чехословаччини, конфіскації та ліквідації великих приватних землеволодінь, тісної співпраці з Радянським Союзом. Поширюючи серед місцевого населення популістські заклики, комуністи здобули популярність серед найбідніших верств робітників і селян, підштовхуючи їх до радикальних форм боротьби у вигляді страйків, демонстрацій, саботажів [8, с. 190].

У 1924 р. відбувся V Конгрес Комінтерну, який поставив перед компартіями завдання більшовизації. Резолюція V Конгресу Комінтерну з національного питання містила окремий розділ про українське питання в Польщі, Румунії та Чехословаччині [2, с. 202].

У програмних положеннях КПЧ зацікавлення долею краю стало помітним з наближенням передвиборчого періоду. У цілому вони повторювали традиційні для інших

.....
політичних партій Підкарпатської Русі вимоги впровадження автономного парламенту – Сойму, встановлення чітких кордонів із Словаччиною, гарантій виконання Сен-Жерменського договору [8, с. 190].

Починаючи з середини 20-х років, у програмі комуністичної партії та її діяльності на території краю відбуваються деякі зміни. 6 вересня 1925 року в Мукачеві відбулась VI крайова конференція КПЧ, на якій особлива увага акцентувалася на культурно-національному аспекті, підкреслювалася етнічна єдність українського народу. Упродовж наступних двох років питання національної приналежності закарпатців до українського народу, їх мовна та культурна спільність стали пріоритетними у діяльності крайкому КПЧ: «Ми є частина українського народу, говоримо тією ж мовою, що й весь 40-мільйонний український народ» [8, с. 196]. Вони безапеляційно заявили, що остаточно розв'язати національне питання зможе «лише радянський суспільний лад» [7, с. 217].

З цього часу розпочалося зближення крайкому КПЧ з українськими комуністами. У 1925 р. делегати КПЧ у складі І.Мондока, О.Бадана, А.Дьєзе та Ч.Грушки відвідали Радянську Україну і взяли участь у роботі IX з'їзду КП(б)У [2, 203]. Наступним етапом зближення стала VII крайова конференція КПЧ (листопад 1926 р.), після якої кількість комуністичних кадрів направлених на навчання до Радянської України, значно збільшується [11, с. 113].

Посилення державного контролю за діяльністю комуністів та їх лідерів в умовах світової економічної кризи 1929-1933 років не вплинуло на офіційний курс КПЧ: «Револьюційний шлях виходу із кризи – повалення влади буржуазії та встановлення диктатури пролетаріату» [8, с. 192]. Значною мірою це було продиктовано тиском з боку Москви. Така позиція не сприяла зростанню чисельності прихильників партії. З іншого боку, вони вміло використовували загострення соціальних суперечностей у країні, згідно з проголошеними положеннями партії, були зацікавлені у поглибленні суспільної кризи, яка б призвела до «революційної ситуації» в чехословацькій державі [8, с. 193].

Проте до середини 30-х років програмні положення крайкому КПЧ не видозмінились, а її партійно-стратегічна основа – курс на перемогу пролетарської революції та встановлення диктатури пролетаріату (у формі Рад) залишались першочерговим завданням усього комуністичного руху. Упродовж першої половини 30-х років крайком КПЧ найбільше уваги приділив страйковій боротьбі, небажанню контактувати із місцевими соціал-демократами й посиленню пропаганди «радянського способу життя» [8, с. 193].

З середини 30-х років на порядок денний почали висуватися нові стратегічно важливі питання тогочасності – питання пошуку союзників та доцільності вимоги автономії краю. Одним з важливих чинників, що вплинули на подальші дії КПЧ в Закарпатті, стала перспектива фашизації Європи. Висуваючи загальноприйнятну тезу про загрозу фашизму та об'єднання спільних зусиль для боротьби з ним, члени крайкому КПЧ насамперед сподівалися очолити цей рух і під його демократичними гаслами продовжити виконання своїх програмних положень та далекосяжних цілей. Така політика стала наслідком VII Конгресу Комінтерну (1935 р.) в резолюції якого прямо наголошувалось, що союз політичних сил можливий в тому разі, якщо він буде використаний для ефективної реалізації соціалістичного перевороту [10, с. 248].

Ще на X пленумі КПЧ (1934 р.) був взятий курс на зближення із соціал-демократами. Така співпраця двох лівих організацій виражалася передусім у проведенні під їх егідою масових акцій за участю селян і робітників.

У цей же час комуністи змінили традиційне для всіх автономних партій програмне положення, що стосувалось автономії краю. У передвиборчій кампанії 1935 р. вони заявляють, що «гасло автономії є тільки знаряддя для обману трудящих, на відрив їх від революційної боротьби за хліб, роботу і свободу» [10, с. 251]. Ці гасла можна розглядати як передвиборчий прийом, спробу відмежуватись від решти автономних партій, в умовах мобілізації проугорських автономно-політичних сил. Надалі комуністи в питаннях автономії вимагають від уряду виконання взятих на себе зобов'язань. Загалом, хоча комуністи й знаходились в опозиції до чехословацької влади, але виступали за непорушність кордонів і демократичного устрою держави. Про це заявив на зустрічі з прем'єром М. Годжею лідер закарпатських комуністів О.Борканюк [8, с. 205; 10, с. 256].

У 1938 р. політична ситуація в краї склалася так, що все більшою ставала потреба у об'єднанні всіх проукраїнських партій в єдину політичну силу. Комуністи у питанні єднання всіх проукраїнських політичних сил краю займали конкретну й незмінну позицію. На

утворення блоку чи союзу з проукраїнськими силами вони йти не збирались, оскільки вважали їх буржуазно-поміщицькими й клерикальними партіями [8, с. 208].

Після Мюнхену в жовтні 1938 року КПЧ, в тому числі її Закарпатська крайова організація, були офіційно розпущені, їх керівництво виїхало до СРСР.

Отже, оцінюючи процес еволюції програми КПЧ у Закарпатті, варто відзначити, що значною мірою на його перебіг вплинули окремі особливості діяльності КПЧ, іноді досить суперечливі. З одного боку, КПЧ проявляла активність в організаційно-агітаційній роботі, поширенні комуністичних ідей майже по всій території краю, з іншого боку – ініціативу на місцях не могли повною мірою підтримати центральні органи КПЧ у Празі, які були змушені дотримуватися комінтернівських позицій, диктату Москви, а пізніше – репресивних методів проти членів своєї ж партії. Ще одна особливість полягала в тому, що в ідеологічному плані крайком КПЧ підпорядковувався КП(б)У, а вишкіл партійних кадрів проводився в Радянській Україні. Проте це не завадило комуністам досягти певних успіхів у краї. Про популярність комуністичних ідей у Підкарпатській Русі свідчать результати виборів до парламенту ЧСР в краї в 1924 р, в яких КПЧ отримала 38% голосів. У наступних виборах в парламент ЧСР в Підкарпатській Русі отримала менше голосів – 31% (1925), 15% (1929), 29% (1935) [7, с. 215]. Це свідчило про поступове зростання політичної культури в краї.

Безумовно, програма комуністичної партії на Закарпатті у зазначений період потребує подальшого вивчення. При цьому важливо дослідити місце КПЧ в політичній історії краю, спроби співпраці з іншими політичними силами, ступінь впливу на її діяльність з боку Москви та Праги.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Гранчак І., Пальок В. Місто над Ужем. Історичний нарис. – Ужгород: Карпати, 1973. – 273 с.
2. Ванат І. Нариси Новітньої історії українців Східної Словаччини. Книга перша (1918-1938). – Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво в Братиславі, 1979. – 368 с.
3. Баженова Н.П. Нарис історії національно-визвольного руху трудящих Закарпаття в 1917-1923 рр. – Ужгород, 1962. – 345 с.
4. Співак Б.І. Революційний рух на Закарпатті в 1924-1929 рр. – Ужгород, 1962. – 320 с.
5. Клеванский А.Ф., Фирсов Е.Ф. Провозглашение независимости Чехословакии и первые шаги по организации власти // Политические системы в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. 1917-1929 гг. – М.: Наука, 1988. – С.197-212.
6. Бобраков-Тимошкин А. Проект «Чехословакия». Конфликт идеологий в Первой Чехословацкой республике (1918-1938). – М.: Новое Литературное Обозрение, 2008. – 224 с.
7. Поп И. Энциклопедия Подкарпатской Руси. – Ужгород: издательство В. Падяка, 2001. – 431 с.
8. Токар М. Ю. Політичні партії Закарпаття в умовах багатопартійності (1919 -1939) – Ужгород, 2006. – С. 380;
9. Магочій П.Р. Формування національної свідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948) – Ужгород, 1994.
10. Нариси історії Закарпаття в 3-х т. – Т II (1918-1945). – Ужгород: Закарпаття, 1995. – 663 с.
11. Нариси історії Закарпатської обласної партійної організації. – Ужгород, 1980. – 320 с.
12. Віднянський С.В. Політичні процеси в Закарпатті // Політична історія України ХХ століття: у 6-ти т.. – К.: Генеза, 2002-2003. – Т5: Українці за межами УРСР (1918-1940). – К, 2003. – 720 с. – С.623-624.

Пиковская Т.В. ЭВОЛЮЦИЯ ПРОГРАММЫ КОММУНИСТИЧЕСКОЙ ПАРТИИ ЧЕХОСЛОВАКИИ НА ЗАКАРПАТЬЕ В 1920-1938 ГГ.

Статья посвящена эволюции политической программы одной из наиболее популярных партий Закарпатья в период его пребывания в составе Первой Чехословацкой республики – Коммунистической партии Чехословакии(КПЧ). Значительное внимание уделено позиции коммунистов в национальном вопросе, который был одним из самых острых политических вопросов указанного периода.

Рассматривается значение влияния со стороны Москвы и Коминтерна на формирование программных положений КПЧ, причины сближения с украинскими коммунистами. Определены особенности деятельности КПЧ, её попытки поиска союзников среди других политических сил.

Ключевые слова: Коммунистическая партия Чехословакии, коммунистическая идеология, национальный вопрос, политическая программа, внешняя политика, внутренняя политика, эволюция политической программы.

Pikovska T.V. EVOLUTION OF THE COMMUNIST PARTY PROGRAM IN ZAKARPATTYA IN 1920-1938.

The article studies the program evolution of one of the most popular parties in Zakarpattya during the period of its entry to the First Czech Republic. Particularly, considerable attention was focused on the attitude of communists to the national problem which was one of the crucial political problems at that time.

It has been elucidated the importance of influence from Moscow and Communist international on the program principles formation of the CPC, in particular on its transfer on the pro-ukrainian positions. It has been determined the activity peculiarities of the CPC and its attempts to find allies among other political forces.

Keywords: Communist party of Czechoslovakia, Communist ideology, National question, Political program, Foreign policy, Domestic policy, Evolution of the political program.

УДК 94(460): 323.28: 321.7

В.Ю. Годлевська

ПРОБЛЕМА БАСКСЬКОГО ТЕРОРИЗМУ В ПЕРІОД ПРАВЛІННЯ ІСПАНСЬКОЇ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ РОБІТНИЧОЇ ПАРТІЇ (1982-1996 РР.)

У статті досліджується проблема баскського тероризму на етапі консолідації демократичного режиму в Іспанії в період правління Іспанської соціалістичної робочої партії (1982-1996 рр.). Автор виділяє основні причини прояву баскського тероризму, основну з яких вбачає в прагненні басків створити незалежну Баскську державу. Зазначається, що тероризм ЕТА став найбільшою перешкодою на шляху консолідації демократії і одночасно зміцнення авторитету ІСРП як правлячої партії. Зроблена спроба прослідкувати основні напрямки пошуку ефективних методів боротьби проти баскського екстремізму.

Ключові слова: баски, тероризм, соціалістична робітничка партія Іспанії.

Одним з осередків спалахів етнонаціоналізму в Європі є відома під назвою Країна Басків історична область, розташована в межах двох суверенних держав – Іспанії та Франції. Нація, яка визначає себе як «Еускал Герріа» («баскський народ»), протягом багатьох років за допомогою як мирних, так і силових засобів веде боротьбу за своє політичне самовизначення та створення власної незалежної держави.

Евристична цінність даної статті полягає у спробі прослідкувати основні напрямки пошуку ефективних методів боротьби проти баскського екстремізму в період консолідації демократії в іспанському суспільстві в період правління Іспанської соціалістичної робітничої партії (ІСРП).

Серед останніх ґрунтовних досліджень зазначеної проблеми варто виділити праці іспанського науковця І. Санчеса-Куенка, російських науковців Г. Волкової, Н. Анікеєвої, Е. Черкасової, Ландбасо Ангуло А., А. Коновалова. Науковці зазначають, що баскський націоналізм має глибоке історичне коріння, а тероризм є проявом екстремістських настроїв націоналістичних угруповань [1-7].

Найбільших змін ідеологія націоналізму народу басків зазнала в часи правління генерала Франко (1939-1975). За екстремальних умов, коли консервативний, поміркований регіональний уряд виявився неспроможним протидіяти централістській політиці Франко, відбулася стрімка радикалізація ідей баскського націоналізму: на базі студентських молодіжних груп опору на початку 1960-х років сформувалась екстремістська націоналістична організація ЕТА (скорочено від баскського – Еускаді та свобода), метою якої є створення незалежної Баскської держави.

Демократизація Іспанії, що почалась після смерті Ф.Франко, ознаменувало собою істотні зміни в політиці Мадрида щодо басків, результатом яких було прийняття нової демократичної конституції Іспанії (1978 р.), яка, хоч і ґрунтується на «неподільній єдності іспанської нації, спільній та соборній батьківщині для всіх іспанців», однак гарантує «право на самоврядування національностей та регіонів, які є складовою іспанської нації, та солідарність між ними», та Статуту автономії Країни Басків (1979 р.), який закріпив за нею як за «історичною національністю Іспанії» високий рівень автономних прав.